मौ प्रोक्तावेक ज्येष्ठः शुभावहः। ज्येष्ठत्रयं न कुर्वीत विवाहे सर्वसम्मतमिति"। पराशरोऽपि "अज्येष्ठा कन्यका यत्र ज्येष्ठःपुत्रोवरो यदि। व्यत्ययोवा तयोस्तत्र ज्येष्ठमासः शुभप्रदः" इति। केचित्तु ज्येष्ठमासाभावेऽपि वरकन्ययोर्ज्येष्ठत्वमपि मध्यमाहुस्तदसत्। वधूवरान्यतरज्येष्ठताराहित्यं विवक्षितम्। तद्वाक्यं प्रागुक्तं। किन्तु जन्ममासज्येष्ठमासयोरभावेऽपि ज्येष्ठयोर्वधूवरयोः सर्वथा निषिद्धो विवाहः। यदाह गर्गः "ज्येष्ठायाः कन्यकायाश्च ज्येष्ठपुत्रस्य वै मिथः। विवाहो नैव कर्त्तव्यो यदि स्यान्निधनं तयोरिति"। तदेतदुक्तं ग्रन्थकृता "नैवान्योन्यं ज्येष्ठयोः स्याद्विवाहः" इति। ज्येष्ठत्रयनिषेधस्त्वतिदोषाधिक्यसूचनार्थः। (अतःपरं ज्येष्ठशब्दस्य ज्यैष्ठवाचकत्वं समर्थितम्) अथास्यापवाद उच्यते केचिदिति। सत्यावश्यकत्वे सूर्यं वह्निगङ्कृत्तिकास्थं प्रोह्य त्यक्त्वा ज्यैष्ठमासेऽपि ज्येष्ठस्य वरस्य कन्याया वा विवाहः शुभः इति केचिदूचुः एतच्च तुल्यन्याय्यत्वाज्ज्येष्ठापत्यस्य न ज्येष्ठे इति सामान्यतो मङ्गलकृत्यनिषेधेऽपि द्रष्टव्यं यदाह भरद्वाजः "ज्यैष्ठे ज्येष्ठस्य कुर्वीत भास्करे चानलस्थिते। नोत्सवादीनि कार्य्याणि दिग्दिनानि च वर्जयेत्"। विशेषमाह स एव। "दशाहञ्चैव गर्गस्तु त्रिदशाहं वृहस्पतिः। अर्कभोग्यानग्निभतो मुनिः त्राहं पराशर" इति। तन्त्रान्तरेपि। "कृत्तिकास्थं रविन्त्यक्त्वा ज्यैष्ठे ज्येष्ठस्य कारयेत्। उत्सवादीनि कार्याणि दिनानि दश वर्जयेत्। व्रतबन्धविवाहञ्च चूड़ां कर्णस्य वेधनम्। ज्यैष्ठमासे न कुर्वीत कल्याणञ्ज्येष्ठपुत्रगमिति"। अत्र ज्येष्ठपुत्रदुहित्रोर्ज्येष्ठमासवन्मार्गशीर्षेऽपि मङ्गलकृत्यनिषेधमाह वात्स्यः। "मार्गशीर्षे तथा ज्यैष्ठे विवाहञ्चौलमेव च। ज्येष्ठपुत्रदुहित्रोश्च न कुर्वीत व्रतन्तथा"। भरद्वाजोऽपि "मार्गशीर्षे तथा ज्यैष्ठे-शौरं परिणयं व्रतम्। आद्यपुत्रदुहित्रोश्च यत्नतः परिवर्जयेत्" इति। (ज्ये॰ा॰त॰। "आद्यगर्भभवपुत्रकन्ययोः ज्येष्ठमासि न च जातु मङ्गलम्" इत्युक्तम्) स्वयं च "ग्रन्थकर्त्रा ज्येष्ठे कैश्चिन्मार्गेऽपि नेष्यते इत्युक्तं प्राक्, कैश्चिद्ग्रहणं शिष्टाचाराभावं सूचयितुङ्कृतम्" पी॰धा॰। "सुतपरिणयात् षण्मासान्तः सुताकरपीडनं न च निजकुले तद्वद्वा मण्डनादपि मुण्डनम्। न च सहजयोर्देये भ्रात्रोः सहोदरकन्यके न सहजसुतोद्वाहोऽब्दार्धे शुभे न पितृक्रिया" मु॰चि॰। "देहलीदीपन्यायेनात्रापि निजकुल इति सम्बध्यते निजकुले स्ववंशे सुतस्य परिणयाद्विवाहात् परतः सौरमासषट्कमध्ये सुतायाः कन्याया विवाहो न स्यात्। उक्तञ्च वसिष्ठेन। "पुत्रोद्वाहान्नैव पुत्र्याः कदाचिदा षण्मासात्कार्य्यमुद्वाहकर्मेति"। नारदोऽपि। "पुत्रोद्वाहात्परं पुत्रीविवाहो न ऋतुत्रये। कुर्य्यान्न व्रतमुद्वाहं मङ्गलान्नापि मङ्गलमिति" (ऋतूनां सौरत्वात् सौरषण्मासवर्ज्जनमुक्तम्) अयञ्च निषेधः कुलपरोद्रष्टव्यः। यदाह वात्स्यः। "स्त्रीविवाहः कुले निर्गमः कथ्यते पुंविवाहः प्रवेशो वसिष्ठादिभिश्च। निर्गमादादितो न प्रवेशोहितस्तत्र संवत्सरान्तोऽवधिः कीर्त्तितश्च" इति। निजकुल इति। स्ववंशे पुत्रस्य कन्याया वा मण्डनाद्विवाहान्मुण्डनञ्चौलमुपनयनं महानाम्न्यादिव्रतचतुष्टयं समावर्त्तनं वा तद्वत् षण्मासान्तर्न कार्य्यम्। यदाहात्रिः "कुले ऋतुत्रयादर्वाक् मण्डनान्न तु मुण्डनमिति"। तस्मान्मुण्डनान्मुण्डनं कार्य्यं तथा कन्याविवाहादनन्तरं पुत्रस्य विवाहः कार्य्य इत्यर्थः। यदाह नारदः। "मुण्डनान्मण्डनं कार्य्यं मण्डनान्नैव मुण्डनमिति"। वसिष्ठः "पुत्रीविवाहात् परतः सदैव शुभप्रदं पुत्रविवाहकर्मेति" नचेति, सहजयोः सोदरयोर्भ्रात्रोस्सहोदरकन्यके न देये नोद्वाह्ये। उक्तं च नारदेन "नचैकजन्मनोः पुंसोरेकजन्ये तु कन्यके। नूनङ्कदाचिदुद्वाह्ये नैकदा मुण्डनद्वय मिति" "एकजन्ये तु कन्ये द्वे पुत्रयोर्नैकजन्ययोरिति" वसिष्ठोक्तेश्च। अत्र चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः। तेनैकस्मै वराय सहोदरकन्याद्वयमपि न देयमित्यर्थः। "न पुत्रीद्वयमेकस्मै प्रदद्यात्तु कदाचनेति" वसिष्ठोक्तेः नारदोपि। "प्रत्युद्वाहोनैव कार्य्योनैकस्मै दुहितृद्वयमिति"। प्रत्युद्वाहोविनिमयविवाहः मत्पुत्राय चेत्त्वया कन्या दीयते तदा मयापि त्वत्पुत्राय कन्या देयेत्येवं पणबन्धरूपः। (परिवर्त्त) एतादृशः पणबन्धोभगिन्यादिदानेऽपि द्रष्टव्यः। सुतश्च सुतश्च सुतौ सरूपाणामित्येकशेषः। सुता च सुता च सुते पूर्व्ववदेकशेषः। सुता च सुतश्च सुतौपुमान् स्त्रियेत्येकशेषः। सुतौ च सुते च इति कृतैकशेषाणां द्वन्द्वः अत्रापि पुमान् स्त्रियेत्येकशेषः। सहजाश्च ते सुताश्चेति कर्म्मधारयः। तेषां सोदरभ्रातॄणां विवाहः अब्दार्द्धे वर्षार्द्धे सौरषण्मासमध्ये न कार्य्यः। यदाहनारदः "विवाहस्त्वेकजन्यानां षण्मासाभ्यन्तरे यदि। असंशयं त्रिभिर्वर्षैस्तत्रैका विधवा भवेत्"। विवाह इत्युपलक्षणम्। तेन समानसंस्कार एकमातृजयोः पुत्रयोः कन्ययोर्वा पुत्रकन्ययोर्वा न कार्य्य